

MIROŚŁAW GOŁON

Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

Delegatura IPN w Bydgoszczy

ORCID: 0000-0002-7443-2063

MIĘDZY ARMIĄ CZERWONĄ I NKWD A POLSKĄ PARTIĄ ROBOTNICZĄ I UB. POCZĄTKI KOMUNISTYCZNEJ POLSKI W ŚWIETLE GROTESKI POLITYCZNEJ *SIEDEM PIGUŁEK LUCYFERA* SERGIUSZA PIASECKIEGO

W jakim stopniu dzieło literackie może pełnić funkcję źródła historycznego? To pytanie można postawić przy lekturze wielu utworów, w tym na pewno przy pracy wymienionej w tytule tego artykułu. Najważniejszym zamiarem autora niniejszego opracowania jest przeanalizowanie treści *Siedmiu pigułek Lucyfera* i wskazanie, jak dalece są one opisem historii Polski w pierwszym roku po II wojnie światowej. Formalne początki rządów komunistów w naszym kraju sięgają 1944 r., ale budowa pierwszego państwa z tą zbrodniczą ideologią rozpoczęła się w Rosji już w roku 1917. Miało to miejsce tuż obok odradzającej się II Rzeczypospolitej, co dało Warszawie możliwość obserwowania, a nawet dość dobrego poznania tego nowego politycznego tworu. W tym czasie w życiorysie Sergiusza Piaseckiego pojawiły się dwa nurty. Jeden bohaterski, patriotyczny, związany ze służbą Polsce już we wczesnej młodości, w walce przeciwko bolszewikom. Ten aspekt jego życiorysu warto szczególnie podkreślić. Późniejszy pisarz miał tylko 18 lat, gdy przystąpił na Mińszczyźnie do antybolszewickiej partyzantki, stając się po raz pierwszy uczestnikiem

walki z komunizmem¹. Ponownie nastąpiło to w okresie II wojny światowej, w służbie konspiracyjnej i w zmaganiach przeciwko wszystkim okupantom, a następnie po 1945 r., już na emigracji, w ostatnim etapie publicznej służby, gdy działał przede wszystkim piórem, talentem literackim i publicystycznym. Piasecki obserwował system komunistyczny przez wiele lat, od momentu, gdy umacniał się głównie w samej Rosji. Naocznie obserwował także jego ogromne wzmocnienie w 1939 r., gdy objął m.in. połowę ziem polskich, a także w kolejnych latach, szczególnie od roku 1944, kiedy to miał miejsce dalszy wzrost potęgi Związku Sowieckiego. Nurt drugi życia omawianego autora to tragiczne zejście na drogę przestępstwa i ogromna cena wieloletniego więzienia, którą zapłacił za swoje czyny. Jego biografia jest dość dobrze znana i opisana². Nawet jej wątek kryminalny i więzienny doczekał się poważnych studiów³. Najstarsza część pisarskiego dorobku Piaseckiego zaczęła powstawać wtedy, gdy jeszcze komunizm w Polsce nie stał się ideologią rządzących, ale już na nią oddziaływał z zewnątrz i – poprzez różnorodną agenturę – od wewnątrz. Pisarz już od młodości stał się świadkiem rozwoju komunistycznego świata i zainteresowanie nim, jak wykazał w swojej twórczości, zachował do końca życia. Niewątpliwie wybuch II wojny światowej i sowiecki najazd na wschodnią część II Rzeczypospolitej we wrześniu 1939 r. odegrał rolę przełomową w podejściu pisarza do czerwonego totalitaryzmu. „Czarny scenariusz” spełnił się⁴. W komunistycznej Polsce rozpowszechnianie twórczości Piaseckiego było całkowicie zakazane w obiegu oficjalnym przez ponad pół wieku, aż do 1990 r. Nie bez powodu. Jedną z wielkich zalet jego pisarstwa było niezwykle ciekawe i bardzo obrazowe potępienie sowieckiej ideologii. Była to krytyka nader surowa, nawet bezwzględna, a przy tym oparta na rozległej wiedzy. Bezpośrednie spotkania z bolszewicką Rosją już w pierwszych latach jej istnienia, a później kilkudziesięcioletnia obserwacja komunizmu, także w okresie jego ekspansji po 1939 r., uczyniły z tego autora, słynącego z powieści przygodowych, także bardzo ważnego pisarza politycznego⁵. Nawet

¹ W. Śleszyński, *Ostatni etap działalności wywiadowczej Sergiusza Piaseckiego – Materiały z Rosyjskiego Państwowego Archiwum Wojskowego w Moskwie*, „Studia Podlaskie” 2013, t. 21, s. 343–367; idem, *Działalność wywiadowcza Sergiusza Piaseckiego w Ekspozyturze Oddziału II Sztabu Generalnego nr 6 w Brześciu nad Bugiem w latach 1922–1923*, „Dzieje Najnowsze” 2014, t. 46, nr 1, s. 37–47.

² Należałoby podkreślić rolę Ryszarda Demela, a także Krzysztofa Polechońskiego, który odegrał wielką rolę w popularyzacji dorobku Sergiusza Piaseckiego, współpracując z polskimi wydawcami jego powieści. Z prac pierwszego z tych autorów, który postaci i dorobkowi Piaseckiego poświęcił pracę magisterską i doktorat, podkreślić szczególnie należy: R. Demel, *Sergiusz Piasecki (1901–1964). Życie i twórczość*, Łomianki 2012. Warto też wspomnieć o niezbyt obszernej pracy, będącej próbą zarysowania percepcji dorobku Piaseckiego w Polsce po 1989 r.: A. Woźniak, *Sergiusz Piasecki w III Rzeczypospolitej*, Wrocław 2007.

³ A. Paliwoda, *Granice i pogranicza w powieściach Sergiusza Piaseckiego*, Rzeszów–Ustrzyki Dolne 2009; A. Szuba-Boroń, *Obraz przestępcy w prozie Sergiusza Piaseckiego na tle poglądów kryminologicznych epoki*, Kraków 2021. W tej ostatniej pracy na podkreślenie zasługuje bardzo szeroko rozbudowany, najnowszy tak obszerny zarys biografii bohatera (rozdz. III, *Sergiusz Piasecki – biografia uzupełniona*, s. 91–188).

⁴ W. Jakubowski, *Obrazy okupacji sowieckiej w „Człowieku przemienionym w wilka” Sergiusza Piaseckiego*, „Roczniki Humanistyczne” 2009, t. 57, z. 1, s. 191–210.

⁵ Świetne odwołanie do bezpośredniej wiedzy można znaleźć w: S. Piasecki, *Nikt nie da nam zbawienia*, Rzym 1947 (faktycznie był to trzeci tom trylogii mińskiej, określanej też jako złodziejska). Akcja powieści rozgrywa się w latach 1918–1919, jej dużą część poświęcono, poza wątkami dotyczącymi świata kryminalnego, czerwonoarmistom oraz czekistom – a zatem rodzeniu się komunistycznego totalitaryzmu w całej jego grozie, z nędzą, głodem, strachem, okrucieństwem i przerażającą brutalnością.

gdy przebywał na emigracji, poza obszarem sowieckiego imperium, umiał pozyskiwać i krytycznie oceniać informacje z tego „innego świata”. Ze względu na współczesną imperialną aktywność Rosji posowieckiej polityczne aspekty jego twórczości są nadal aktualne.

Powyższe względy to niejedyny powód, dla którego warto zatrzymać się nad twórczością Piaseckiego. Jest ona bowiem bardzo interesującym dla historyka świadectwem epoki. Jako główny przedmiot analizy wybrałem książkę *Siedem pigulek Lucyfera*, mającą ponadczasowy walor opisu początków powojennego komunizmu w Polsce w satyrycznej, ale mimo to pełnej prawdy, a zarazem ciekawej artystycznie formie. Dla historyka dzieło to stanowi cenne uzupełnienie ustaleń wynikających z badań materiałów archiwalnych. Ogromnym walorem tej pracy jest także czas jej powstania, niespełna kilkanaście miesięcy po osobistej obserwacji, bądź zbierania informacji od bezpośrednich świadków na temat tego, co działo się nad Wisłą, Wartą i Odrą. Można założyć, że Piasecki śledził także dyskusję o sytuacji w kraju, która toczyła się w środowisku emigracji w Wielkiej Brytanii i innych państwach położonych za żelazną kurtyną⁶. Omawiana książka została podzielona na 21 rozdziałów, z których część zatytułowano ironicznie (np. rozdz. II – *Pierwsza lekcja kultury*, VIII – *Stawka na pierze*, XI – *Pogromca reakcji*, XIII – *Demokratyczne biuro porad literackich*, XX – *Wspaniały koniec wielkiego demokracji*), inne bardziej symbolicznie (jak rozdz. III – *Pod sztandarem Bachusa*, VI – *Strategia króla szabru*, XVI – *Wielki dzień wielkich Józefów* czy XVIII – *Nocna narada 12 nocników*). Objętość rozdziałów jest niewielka, od niespełna pięciu stron do dwunastu. Mimo niewielkich rozmiarów są one z reguły nasycone licznymi informacjami. W zasadzie zachowana jest ciągłość fabuły i chronologia zdarzeń⁷, ale znaczna część rozdziałów może funkcjonować jako osobne opowieści o różnych aspektach rzeczywistości Polski w pierwszym roku po wojnie.

Zanim przejdę do omówienia samej książki, chciałbym zwrócić uwagę na niezwykle ważny tekst publicystyczny Piaseckiego, napisany tuż przed wyjazdem z Polski, pod koniec kwietnia 1946 r. Chodzi o list otwarty do komunistycznego działacza kultury, wówczas redaktora wpływowego czasopisma, opatrzonego rozbudowanym i z założenia wzmocnionym propagandowo tytułem: *Sto pytań pod adresem „obecnej” Warszawy (list otwarty do redaktora naczelnego tygodnika „Odrodzenie” Karola Kuryluka)*⁸. To w tym

⁶ Polskę opuścił w kwietniu 1946 r., a książkę skończył pisać jesienią roku 1947, S. Piasecki, *Siedem pigulek Lucyfera*, Warszawa 1990, s. 162. Potwierdzeniem tego, jak intensywnie zbierano w środowiskach polskich w Londynie informacje o sytuacji w kraju, są m.in. pochodzące z drugiej połowy lat czterdziestych materiały, obecnie dostępne w wydawnictwach źródłowych, obejmujące w pierwszym wypadku znaczną część chronologicznego zakresu publikacji Piaseckiego, a w drugim cały okres i kontynuację, aż po rok 1949: *Polska pod reżimem komunistycznym. Rok 1945. Anatomia okupacji kraju w raportach cywilnych i wojskowych instytucji Rządu RP na uchodźstwie*, oprac. J. Mysiakowska-Muszyńska, W. J. Muszyński, Warszawa 2023 (szczególnie dokumenty chronologicznie pokrywające się z czasem akcji w *Siedmiu pigułkach...*, czyli na s. 147–378) oraz *Polska pod reżimem komunistycznym. Sprawozdanie z sytuacji w kraju 1944–1949*, oprac. J. Mysiakowska-Muszyńska, W. J. Muszyński, Warszawa 2015 (szczególnie pierwsza część sprawozdania politycznego, s. 47–162).

⁷ Chronologiczny układ to okres od 1 maja 1945 do 1 maja 1946 r. Na przykład w rozdziale 10 (*Nowy okres życia czarta*) jest wyraźna informacja o pierwszych po wojnie obchodach rocznicy bolszewickiego przewrotu z 1917 r., czyli o dniu 7 listopada 1945 r., S. Piasecki, *Siedem pigulek...*, s. 73–75. Mniej więcej w połowie pracy minął okres ponad siedmiu miesięcy, licząc od 1 maja 1945 r.

⁸ Publikacja tekstu poprzedzona autorskim komentarzem, zob. A.K. Kunert, *List otwarty Sergiusza Piaseckiego do Karola Kuryluka z 27 kwietnia 1946 roku*, „Polska 1944/1945–1989. Studia i Materiały” 2001, t. 5, s. 309–329.

utworze, wydany drukiem w prasie polskiej we Włoszech jeszcze w 1946 r., a wkrótce potem także w postaci osobnej broszury, Piasecki zawarł na kilkunastu stronicach istotę swoich krytycznych uwag o komunistycznej Polsce, a częściowo także o całej Europie Środkowo-Wschodniej, pod sowieckimi rządami w latach 1945–1946, wyraźnie nawiązując także do okresu II wojny światowej. Pisarz sformułował w nim 100 pytań do komunistycznych władz, ukazujących cały blok problemów, trapiących zniewoloną przez ZSRS Polskę i inne kraje regionu. Autor pytał o zbrodnie sowieckie na tym obszarze, popełnione w czasie wojny i po jej zakończeniu; o ogromną skalę rabunku gospodarki Polski po wojnie, obejmującą działania od wywozu mienia przemysłowego i innych dóbr, po ogromnie niekorzystną dla Warszawy umowę węglową z Moskwą; o różnorodne patologie nowej, komunistycznej władzy, która – wzorując się na modelu sowieckim – oparła się na bezwzględnej, okrutnej, zbrodniczej policji politycznej. Kolejne pytania dotyczyły spraw społeczno-gospodarczych: ogromnej skali ubóstwa w społeczeństwie, zaniedbań obejmujących oświatę i służbę zdrowia, przy jednoczesnym uprzywilejowaniu aparatu partyjnego oraz służb mundurowych. Inne kwestie odnosiły się do komunistycznej propagandy, nasyconej nieprawdopodobną liczbą kłamstw. Piasecki podkreślił m.in. kreowanie bardzo niekorzystnego wizerunku polskiego społeczeństwa w świecie, w tym niewyobrażalnie duże wyolbrzymianie kwestii antysemityzmu. W tym miejscu warto podkreślić, że wszystkie konflikty polsko-żydowskie, np. zaburzenia w Rzeszowie i Krakowie, do dziś nie zostały w pełni wyjaśnione mimo prób Prokuratury IPN, podjętych już po zmianach ustrojowych. A wydarzenia te stawały się dla oficjalnej propagandy w kraju – i lewicowej za granicą – okazją do ataków na przeciwników komunistycznych rządów⁹. W pytaniach poruszono także kwestię fatalnego stanu kultury, która musiała funkcjonować w warunkach brutalnej cenzury i konieczności służenia totalitarnej władzy. Gdy uważnie wczytać się w liczne zagadnienia, podjęte w omawianym tekście, można bardzo wyraźnie dostrzec główną grupę zagadnień, które rok później Piasecki zawarł w przeszło dziesięciokrotnie obszerniejszych *Siedmiu pigułkach. Sto pytań* było swoistym scenariuszem tej książki. Dodać można, że pewną formą odpowiedzi na nie był opublikowany w sierpniu 1946 r. list współpracownika Kuryluka, znanego literata Stanisława Ryszarda Dobrowolskiego, zatytułowany – z wyraźnym zamiarem zdeprecjonowania Piaseckiego – *Sto tysięcy „dlaczego?”*¹⁰.

Wspominając o publicystyce Piaseckiego, dotyczącej początków Polski „ludowej”, warto także przywołać ważny artykuł: *Czy wracać?* z lipca 1946 r. Pisarz całkowicie zanegował w nim sens powrotów do zniewolonej Polski, ostrzegając, że masowe repre-

List opublikowany został także w: S. Piasecki, *Autodenuncjacja. Teksty autobiograficzne, wywiady, wspomnienia, publicystyka*, wybór, oprac. i przedmowa K. Polechoński, Warszawa 2002, s. 161–179.

⁹ K. Kaczmarek, *Pogrom, którego nie było. Rzeszów, 11–12 czerwca 1945 r. Fakty, hipotezy, dokumenty*, Rzeszów 2008; R. Gieroń, *Akty kolektywnej przemocy antyżydowskiej w Rzeszowie i Krakowie w 1945 r. Próba porównania w kontekście postępowań karnych*, „Polish-Jewish Studies” 2023, nr 4, s. 254–286. Wyjątkowe miejsce zajęła zbrodnia w Kielcach, dokonana ponad rok później, w której prowokacja komunistycznych władz była widoczna niezależnie od innych czynników, do dziś znacznie mocniej podkreślanych przez wielu badaczy zagadnienia. Niewątpliwie była to wielka tragedia, skutkująca aż 40 ofiarami śmiertelnymi, M. Zaremba, *Wielka trwoga. Polska 1944–1947. Ludowa reakcja na kryzys*, Kraków 2012, s. 606–615.

¹⁰ Tekst Dobrowolskiego zob. A.K. Kunert, *List otwarty...*, s. 327–329.

sje obejmą reemigrantów, którzy swoim cierpieniem niczego dobrego dla Ojczyzny nie uzyskają. Opierając się na swoim bogatym doświadczeniu, ironicznie zauważał: „Gdyby można było otworzyć granice Polski i pozwolić Polakom stamtąd wyjechać w świat, to w kraju zostałyby tylko: UB, pepe[e]rowcy, pepe[e]sowcy, okupacyjne armie sowieckie, aparaty NKGB i nieliczne rzesze zdrajców Narodu”. Na niespełna czterech stronach skoncentrował się przede wszystkim na terrorze zaprowadzonym przez komunistyczne władze i zniewoleniu Polski przez ZSRS¹¹. Warto odnotować, że tematyka ta, w tym konkretne działania NKWD na ziemiach polskich, jest przedmiotem niesłabnącego zainteresowania historyków od upadku systemu komunistycznego¹².

Wracając do głównego tematu niniejszego artykułu, czyli *Siedmiu pigulek*, warto podkreślić, że przywołując w tytule niniejszego artykułu kilka nazw – Armia Czerwona (AC), Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych (ros. Народный комиссариат внутренних дел – NKWD), Polska Partia Robotnicza (PPR) i Urząd Bezpieczeństwa (UB) – oddało wątki, na których skupiała się znaczna część uwagi Piaseckiego. Były to instytucje zajmujące się przede wszystkim terrorem, represjami, rabunkami, w tym zwykłym bandytyzmem, ale były one również bardzo czynne na polu propagandy i jednocześnie związane z władzą. Większość z nich, jak złożone z czerwonoarmistów komendantury wojskowe czy jednostki NKWD po sowieckiej stronie, a UB i Milicja Obywatelska (MO) po polskiej, odpowiadała za porządek. Natomiast PPR wymieniono z powodu pełnienia roli najważniejszego, zorganizowanego i jawnego sowieckiego partnera politycznego w Polsce. Należy także podkreślić, że pełny tytuł omawianej satyry brzmi: *Siedem pigulek Lucyfera. Autentyczne przygody diabła Marka, w latach 1945 i 1946, w niepodległej Polsce demokratycznej, odtworzone na podstawie: dokumentów, zeznań świadków, wycinków prasowych oraz własnych obserwacji autora*. Tytuł ten łączy należący do domeny literatury fantastyczny wątek „diabelski” z historycznym konkretem tematycznym i precyzyjną chronologią, czyli latami 1945–1946. Podkreślenie w nim ram czasowych, rzeczowej podstawy oraz wiarygodności przekazu stanowią niejako bliższe wprowadzenie w treść książki. Jest to także ironiczny komentarz do politycznej sytuacji na ziemiach polskich, na których nie było ani niepodległego państwa, ani nie zapanowały żadne wolności demokratyczne. Jest to także wyraźne podkreślenie satyrycznego charakteru utworu.

¹¹ S. Piasecki, *Czy wracać?, „Pod Prąd” (Włochy) 11 VII 1946 r.* [w:] S. Piasecki, *Autodenuncjacja...*, s. 186–189.

¹² Przykładem jednej z pełniejszych prac na ten temat jest obszerna monografia: G. Motyka, *Na białych Polaków oblawa. Wojska NKWD w walce z polskim podziemiem 1944–1953*, Warszawa 2014 (szczególnie część pracy dotycząca głównie okresu od wiosny 1945 r., s. 188–309); wspomnieć można także nowszą publikację: M. Golon, *Na zapleczu frontów Armii Czerwonej: sowieckie represje i grabieże na ziemiach polskich w 1945 r. (na przykładzie wybranych miast)*, „Fides, Ratio et Patria. Studia Toruńskie” 2022, nr 17, s. 43–74; a także starsze prace, cytowane w dalszych częściach niniejszego artykułu. Odnotować można także wiele innych publikacji, np.: Z „Czarnej księgi” komunizmu: NKWD, „Smiersz” i „Informacja” WP w Warszawie i okolicach 1944–1945, red. S. Stępień, Warszawa 2003, w której zamieszczono artykuły S. Kalbarczyka (s. 1–34) i A. Chmielarza (s. 35–51). Koniecznie podkreślić należy dorobek N. Pietrowa, w tym *idem*, *Stalinowski kat Polski. Iwan Sierow*, Warszawa 2013 (głównie s. 43–98; ta część pracy obejmuje także okres działalności Sierowa w Niemczech, ale opisy bandytyzmu żołnierzy Armii Czerwonej (dalej: AC) za Odrą są zbliżone do sytuacji w Polsce).

Od razu warto podkreślić, że ramy czasowe dzieła należy potraktować elastycznie. Część opisywanych kwestii można sytuować i nieco wcześniej, i później, czy w 1944, czy w 1947 r., chociaż na pewno większość pasuje wyłącznie do okresu wymienionego w tytule. Dla twórcy i odbiorców ważne było wyraźne podkreślenie, że akcja rozgrywa się w pierwszym roku po wojnie. Narracja książki rozpoczyna się 1 maja 1945 r., w dniu mającym swoją rangę w czasach potęgi ZSRS i jego oficjalnej doktryny, nie tylko w tym roku. Samą zaś pracę opublikowano w połowie marca 1948 r., gdy komunizm zaczął być już bardzo potężny, także poza granicami Związku Sowieckiego. Gdy wydawca kierował *Siedem pigulek* do czytelników, słusznie podkreślił, że w jego ocenie dzieło to nie znudzi odbiorców. Dla Polaków i innych osób, zainteresowanych sytuacją panującą nad Wisłą, książka była na pewno interesująca. Co smutniejsze, zawarte w niej – *nolens volens* – przesłanie spełniało się w najgorszej formie. Komunistyczne zło umacniało się w każdym aspekcie: powszechnego terroru wobec opornych i przypadkowych ofiar, fatalnych warunków bytowania, w znacznej mierze zawinionych przez system, rządów okrutnej, bezwzględnej i nasyconej tępymi biurokratami partii. Wszystkie mankamenty, ukazane w Polsce pierwszego roku po zakończeniu wojny, nadal występowały, chociaż nieco zmieniły formułę, np. szabrownictwo zostało zastąpione przez inne formy powszechnego złoździejstwa i dewastacji dorobku pokoleń.

Chcąc zwięźle opisać, co zostało zawarte w książce Piaseckiego, można stwierdzić, że były to fundamentalne problemy, patologie Polski „ludowej”, będącej satelitą Moskwy i administrowanej przez lokalnych komunistów. Kilka najważniejszych problemów, które autor zawarł w różnych częściach pracy, przedstawię poniżej.

Podkreślić trzeba, że postać diabła, nadana Markowi, głównemu bohaterowi satyry, to przede wszystkim symbol komunisty reprezentującego zło „z piekła rodem”. W kilku rozdziałach jego role wzbogacono o inne pola aktywności – politycznej, gospodarczej, a nawet kulturalnej. W niektórych partiach pracy jest on bardziej złożoną jednostką, symbolizującą także kilka innych postaci, w tym „zwykłego” człowieka w świecie komunistycznym, w swoistym „wirze przemian dziejowych”. Dla lepszego obrazu głównego bohatera warto odnotować, że Piasecki przeprowadził całkiem interesujący zabieg z metamorfozą polityczną Marka, który w pierwszych dniach pobytu na ziemi zetknął się z nieżyczliwością kilku Polaków, a pomoc uzyskał od Rosjan, w tym od oficera NKWD.

Ważne miejsce w pracy zajęła podstawowa kwestia braku suwerenności Polski – kraju podbitego, chociaż niewłączonego bezpośrednio w skład ZSRS. Wątek ten powraca w książce wielokrotnie, w różnych aspektach i kontekstach – politycznych, gospodarczych czy w kwestiach związanych z kulturą. Być może najciekawszym jego elementem jest zamieszczona w końcowej części powieści dyskusja Marka, będącego uosobieniem komunistycznego propagandysty, wielbiącego Rosję, i „zwykłej” Polki, kochającej swoją ojczyznę i edukującej swego rozmówcę m.in. takim argumentem: „czy wiadomo Panu [...], że trzy państwa razem przez 130 lat nie potrafiły zabić u Polaków dążenia do wolności, pan zaś chciał to zrobić w kilka miesięcy”¹³.

¹³ S. Piasecki, *Siedem pigulek*..., s. 156–158.

Kolejna ważna kwestia, poruszona na łamach pracy, to sprawa pozycji AC na ziemiach polskich, bezpośrednio związana z brakiem suwerenności, w tym zła, które czyniła. Chodzi zwłaszcza o dewastację gospodarczą kraju, szczególnie Ziem Zachodnich¹⁴. Pierwsza fala zniszczeń miała bowiem przede wszystkim sowieckich sprawców¹⁵. Miliony czerwonoarmistów dokonali ogromnego zubożenia ziem, nazywanych w propagandzie Odzyskanymi. Zorganizowane przez AC akcje demontażowe trwale zmniejszyły potencjał tego obszaru, a także wielu miejsc na pozostałych ziemiach Polski. Sowieccy żołnierze zostali przedstawieni także jako jedno z największych zagrożeń dla „zwykłych” mieszkańców kraju. W związku z ich obecnością Piasecki podkreślił ogromną skalę bandytyzmu, od masowych gwałtów na kobietach, po stałe zagrożenie kradzieżami i napadami rabunkowymi. Pisarz podał przerażający opis gwałtu, połączonego z zamordowaniem ofiary, dokonanego przez czerwonoarmistów w toruńskiej dzielnicy Stawki (w zachodniej części miasta, na lewym brzegu Wisły), której śmiertelną ofiarą miała paść kobieta, kaleka bez nóg. Takie zdarzenie było bardzo prawdopodobne, gdyż w 1945 r. bardzo liczni w mieście żołnierze AC, zarówno stacjonujący w nim dłużej, jak i przemierzający się przez ten ważny węzeł komunikacyjny, dopuścili się ogromnej liczby przestępstw. Tylko w okresie od lutego do lipca 1945 r. zarejestrowano ich ponad 1500, a należy założyć, że wielu z nich poszkodowani nie zgłaszali, nie licząc ani na naprawienie krzywd, ani na ukaranie sprawców¹⁶. Przywołać można także upiorny wręcz opis jednego z największych polskich miast¹⁷ – Poznania – z jesieni 1945 r. Nocami ludzie bali się wychodzić na ulice, aby nie zostać napadniętym, a zdarzało się, że obrabowywani padali też ofiarami mordów¹⁸. Swego rodzaju kontynuacją tego wątku są zaznaczone przez Piaseckiego różne inne kwestie, związane z przestępczymi czynami żołnierzy AC. Szeroko przedstawiony

¹⁴ Działania czerwonoarmistów na ziemiach polskich w latach 1944–1945 to nieprawdopodobne pasmo krzywd ludności oraz gigantyczna eksploatacja ekonomiczna. Charakterystyka tych działań np. dla Pomorza Nadwiślańskiego zob.: M. Golon, *Polityka radzieckich władz wojskowych i policyjnych na Pomorzu Nadwiślańskim w latach 1945–1947*, Toruń 2001, s. 358; dla Pomorza Zachodniego – R. Techman, *Armia radziecka w gospodarce morskiej Pomorza Zachodniego w latach 1945–1956*, Poznań 2003; dla Dolnego Śląska – J. Hytrek-Hryciuk, „Rosjanie nadchodzą”. *Ludność niemiecka a żołnierze Armii Radzieckiej (Czerwonej) na Dolnym Śląsku w latach 1945–1948*, Wrocław 2013; dla Wielkopolski i ziemi lubuskiej – M. Kościuszko, *Armia Czerwona w Wielkopolsce w latach 1945–1946 w świetle dokumentów polskiej administracji*, Poznań–Warszawa 2023; jeśli chodzi o Górny Śląsk, niedawno ukazała się niezwykle cenna monografia skoncentrowana na problemie uprowadzenia ponad 46 tys. cywilnych mieszkańców regionu, z których ponad 10 tys. poniosło śmierć w Związku Sowieckim – D. Węgrzyn, „Internirung”. *Deportacja mieszkańców Górnego Śląska do ZSRR na tle wywózki niemieckiej ludności cywilnej z Europy Środkowo-Wschodniej do sowieckich łagrów pod koniec II wojny światowej*, Katowice–Warszawa 2024 (bazuje ona m.in. na niezwykle cennym wydawnictwie źródłowym tego samego autora: *Księga aresztowanych, internowanych i deportowanych z Górnego Śląska do ZSRR w 1945 roku*, t. 1–3, Katowice–Warszawa 2021). Dla okresu wcześniejszego, ale także dla 1945 r. zob. nadal wartościowy zbiór: *Teczka specjalna J.W. Stalina. Raporty NKWD z Polski. 1944–1946*, oprac. T. Cariewskaja, A. Chmielarz, A. Paczkowski, E. Rosowska, S. Rudnicki, Warszawa 1998, s. 580. Duże walory zachowuje też praca, która w szerszym zakresie ujmuje ówczesne relacje polsko-sowieckie: A. Skrzypek, *Mechanizmy uzależnienia. Stosunki polsko-radzieckie 1944–1957*, Pułtusk 2002.

¹⁵ Bardzo dobrze ten okres zilustrowano m.in. na przykładzie jednego z większych miast Pomorza Środkowego: W. Skóra, *Słupsk 1945. Miasto Niemców, Sowietów i Polaków*, Poznań 2023, s. 64–212.

¹⁶ M. Golon, *Polityka radzieckich władz...*, s. 236.

¹⁷ Na temat przestępczości czerwonoarmistów w Poznaniu i całej Wielkopolsce zob. szerzej M. Kościuszko, *Armia Czerwona w Wielkopolsce...*, s. 123–200.

¹⁸ S. Piasecki, *Siedem pigulek...*, s. 78–79.

został wątek powszechnego bimbrownictwa, a za nim – pijaństwa, najmocniej dotyczący AC oraz UB i MO. Sowietci spożywali ogromne ilości bimbru, milicjanci i ubecy także spożywali trunki, ale przede wszystkim nie zwalczali alkoholowej plagi¹⁹ lub robili to nieudolnie. Piasecki podkreślił, że część osób związała się z bimbrownictwem wobec problemów ze znalezieniem pracy i uzyskaniem środków do życia inną drogą. Dotyczyło to m.in. przymusowych uchodźców z zabranej Polsce przez Stalina wschodniej części kraju. Pisarz podkreślił także, że ogromne problemy z pijaństwem miała sama Rosja, która upowszechniała swoją patologię na podbitych terenach, w tym w Polsce.

Bardzo ważną kwestią podniesioną w powieści była bezpośrednia odpowiedzialność czerwonarmistów za ogromną falę rabunków. Sowietci okradali nie tylko Niemców. Rabując Ziemie Zachodnie, wyrządzali krzywdę także Polsce, zresztą nagminnie rabowali także Polaków, czy to na nowych ziemiach, czy w innych miejscach, przez które przejeżdżali. Podkreślono ulubiony przedmiot drobnych grabieży dokonywanych przez Rosjan – zegarki, które były wówczas w cenie. Ten proceder zubożył szczególnie dotkliwie Ziemie Zachodnie, gdyż tam aktywność sowieckich złodziei nie napotykała takich trudności, jak w pozostałej części kraju, zamieszkaną przez ludność polską²⁰. Dramatyczną kwestię nagminnych gwałtów na kobietach podniesiono w pracy Piaseckiego kilkakrotnie, zwracając uwagę na manipulacje władz komunistycznych w kraju, zmierzających do ukrycia ogromnej skali tych czynów, w dodatku popełnianych przede wszystkim przez przybyszów z ZSRS²¹.

Kolejna ważna kwestia poruszona w omawianym utworze to NKWD w Polsce i terror policyjny, także dokonywany przez UB. Ten wątek pojawił się na samym początku opowieści w postaci opisu katowania przypadkowych ofiar przez funkcjonariuszy UB oraz niezwykłej sceny w siedzibie NKWD w Toruniu (Piasecki podał nawet jej dokładny adres – ul. Mickiewicza 9)²². Swoistym literackim wprowadzeniem do tej tematyki było nawiązanie do historii zbrodni politycznych, tyranii, za które odpowiadali konkretni władcy, dowódcy czy wodzowie. W artystycznej wizji Piasecki opisał kotły używane w piekle dla takich potworów, z Hitlerem na czele, ale z wyraźnym podkreśleniem wkła-

¹⁹ Kwestia ta zdominowała cały rozdział 3, zatytułowany: *Pod sztandarem Bachusa*, *ibidem*, s. 21–37, także część kolejnego rozdziału na s. 41–44. O negatywnym wpływie czerwonarmistów na rozprzestrzenianie się plagi bimbrownictwa na przykładzie Bydgoszczy zob. M. Golon, *Polityka radzieckich władz...*, s. 249–250.

²⁰ Można odwołać się do naocznego świadka odwiedzającego Ziemie Zachodnie w okresie zbliżonym do czasu wizyty Piaseckiego, który był we Wrocławiu w kwietniu 1946 r. i zacytował wypowiedź tamtejszego milicjanta o czerwonarmistach: „Wywozili wszystko: urządzenia fabryczne, zapasy z niemieckich magazynów, fortepiany, stoły, krzesła, wanny i w ogóle wszystko, co im wpadło pod rękę. Zabrali też z majątków i wiosek konie i bydło i popędzili do Rosji”, S. Korboński, *W imieniu Kremla*, Warszawa 2017, s. 102. Zob. też S. Piasecki, *Siedem pigulek...*, s. 22, 36–37.

²¹ S. Piasecki, *Siedem pigulek...*, s. 36–37. Na temat masowych gwałtów na kobietach zob. np. J. Gałęziowski, *Niedopowiedziane biografie. Polskie dzieci urodzone z powodu wojny*, Warszawa 2022, s. 172–196, w przypisach także bibliografia prac dotyczących m.in. problematyki przestępstw seksualnych czerwonarmistów, dokonanych na Polkach.

²² Obiekt ten, dawniej i dziś należący do Dyrekcji Lasów Państwowych, w 1945 r. na kilka miesięcy został zajęty przez grupę operacyjną NKWD. Szerzej na temat aktywności władz sowieckich w mieście: M. Golon, *Polityka władz radzieckich wobec ludności Torunia po zakończeniu okupacji niemieckiej (1945–1949). Aspekty ekonomiczne i polityczne* [w:] *Problemy narodowościowe i wyznaniowe na Pomorzu Nadwiślańskim i Kujawach w XX wieku*, red. R. Sudziński, Toruń 1997, s. 93–189.

du moskiewskiego w wielkie zbrodnie. Te fantastyczne, literackie obrazy były w istocie jakby wstępem, zasygnalizowaniem, że opowieść jest oparta na potępieniu zła, które niosły za sobą dyktatury²³. To wątek obecny w twórczości Piaseckiego prawie od początku jego pisarskiej drogi, a walka z totalitarnymi władzami była także częścią jego życia od wczesnej młodości. W *Siedmiu pigułkach* pisarz mocno podkreślił terror NKWD i UB. Wskazał także na pełną podległość miejscowych zbrodniarzy bolszewickiej Moskwie²⁴. Dobrze zarysowano pozycję bezpieki, opisując milicyjno-ubeckie „powitanie” torturami bohatera powieści, który jeszcze 1 maja 1945 r. został aresztowany i uwięziony na trzy dni w jej toruńskiej siedzibie. Piasecki poprawnie wskazał adres, popełnił tylko jedną pomyłkę – zamiast określenia PUBP, użył WUBP – ale zrozumiałą, gdyż to Toruń był do 1945 r. formalnie stolicą województwa²⁵. Dobrze za to wskazał adres UB (ul. Bydgoska 39²⁶) i NKWD (ul. Mickiewicza 9)²⁷. Sam opis skatowania, najpierw bohatera powieści przez ubowców, a później ubeka przez pułkownika NKWD, zawiera w sobie dokładny przekaz ważnych treści. Pierwsza to ta, że w Polsce trwał już terror, że komunistyczna policja polityczna prześladowała obywateli, zarówno walczących o wolność, jak i osoby przypadkowe, np. złapane bez dokumentów, jak główny bohater. Wskazano też na służalczość i pełną podległość UB w stosunku do jej sowieckiego odpowiednika. Satyryczna jest końcówka rozdziału, tj. wskazanie Rosjan jako dobrych, a Polaków jako tych złych. Wszak to pułkownik NKWD „zdiagnozował” u diabła szaleństwo. Jego ustalenie wynikało z treści przesłuchania, w tym oczywistych zmyśleń i wyraźnego dążenia Marka do przypodobania się indagującemu. Rosjanin kazał zakończyć tortury i nawet nakarmił więźnia, a głupiego oficera UB sam obił, bo – jak przyznał – lubił to, ale w tym wypadku była to kara za tracenie przez niego czasu na wariata. Warto podkreślić, że w znacznej części całej opowieści główny bohater to nie tylko komunistyczny propagandysta, lecz także współpracownik, partner, pomagier i donosiciel UB. Kwestia tajnej i jawnej współpracy z komunistyczną policją polityczną przewija się w całej książce, np. w jednym z ostatnich rozdziałów, gdy główny bohater, na ministerialnym, propagandowym stanowisku, wyszukuje w gazetach i wysyła do UB informacje o nieprawomyślnych osobach²⁸. Kolejna ważna kwestia to zależność gospodarcza komunistycznej Polski od Moskwy, najmocniej wyrażona komentarzem do jednego z najbardziej jaskrawych jej przejawów, czyli kontrybucji węglowej, narzuconej Warszawie przez ZSRS. Przez blisko dekadę rujnowała ona finansowo stronę polską, a zaraz po wojnie, gdy wydobyć było

²³ S. Piasecki, *Siedem pigulek...*, s. 11–15.

²⁴ *Ibidem*, s. 15–21.

²⁵ Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w województwie, które nosiło jeszcze przedwojenną nazwę „pomorskie”, już w lutym 1945 r. zorganizowano w Bydgoszczy, *Twarze bezpieki 1945–1990. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w woj. pomorskim/bydgoskim, toruńskim i włocławskim. Informator personalny*, red. M. Szymaniak, Bydgoszcz–Gdańsk 2010, s. 7–29.

²⁶ W Toruniu siedziba PUBP była zlokalizowana w istniejącej do dziś dużej kamienicy przy ul. Bydgoskiej 37/39, zbudowanej w 1934 r. na potrzeby Policji Państwowej, zob. *Śladami zbrodni. Przewodnik po miejscach represji komunistycznych z lat 1944–1956*, red. T. Łabuszewski, Warszawa 2013, s. 69–71. Współcześnie to elegancki dom mieszkalny.

²⁷ M. Golon, *Polityka radzieckich władz...*, s. 162–173.

²⁸ S. Piasecki, *Siedem pigulek...*, s. 132.

jeszcze na etapie rozruchu, prowadziła także do ogromnych problemów z dostępnością opału dla ogółu społeczeństwa²⁹.

W całej pracy najobszerniej i w różnych aspektach przedstawiono zagadnienie komunistycznej propagandy, wzbogacone opisami represji za protesty przeciwko jej kłamstwom. Ogólnie liczba wątków poświęconych tej tematyce jest tak obszerna, że wręcz można określić *Siedem pigulek* jako książkę przede wszystkim o propagandzie władz w pierwszym roku Polski „ludowej”: jej głównych tematach, formach aktywności, trudnościach, a także współpracy z UB aparatu agitacyjnego podległego PPR³⁰. Początki tego wątku pojawiają się już w pierwszym i drugim rozdziale, w których zaczyna się satyryczna „promocja” Rosji. Także dobór ram chronologicznych opowieści był związany z tą problematyką. Główny bohater, zgodnie z decyzją Lucyfera, rozpoczął pracę na ziemi 1 maja 1945 r., w Międzynarodowy Dzień Pracy, w największe święto komunistów³¹. Być może fakt ten miał mieć w książce jakieś rozwinięcie, może zostało ono zgubione w późniejszych skrótach. Choć w tymże roku obchody były względnie skromne, gdyż trwała jeszcze wojna w Europie i poza nią, jednak z upływem czasu data 1 maja nabierała mocy. Wiosną 1948 r. czytelnik książki mógł zobaczyć celebrowanie Święta Pracy już w pełnej krasie. Ponadto główny bohater był najczęściej przede wszystkim propagandystą, często naiwnym, ale zarazem bezwzględny i nadgorliwy. W drugiej części pracy występował już jako zawodowy urzędnik PPR od propagandy.

Piasecki słusznie podkreślił ogromne znaczenie nadawane przez władze akcjom propagandowym oraz to, jak ważnym ich celem było oszukiwanie społeczeństwa. Ten wątek pojawiał się wielokrotnie, m.in. w bardzo ciekawej ilustracji kultu Związku Sowieckiego, którego uosobienie stanowił sam główny bohater. Kochając Rosjan i Rosję, wielokrotnie wyrażał swoje „wyznania miłości” do Moskwy. W rozdziale XVI (*Wielki dzień wielkich Józefów*) pisarz zamieścił brzmiały wręcz paranooidalnie wątek ogromnego nadużywania przez komunistyczne władze słowa „wolność”, pisząc o różnych produktach nazwanych tym słowem, od wódki i papierosów po mydło³². Dodajmy, chociaż Piasecki o tym nie pisał, że do dziś pozostałością drugiej połowy lat czterdziestych są setki ulic i placów Wolności, nazwanych tak przez władze w kraju zniewolonym przez Sowietów³³.

Piasecki odnotował także rozpoczynającą się w latach 1945–1946 akcję budowania pomników Armii Czerwonej. Nawiązywał do tego m.in. wątek z monumentem w Aleksandrowie Kujawskim³⁴. Ośmieszenie uroczystości jego odsłonięcia w dniu 1 maja

²⁹ A. Skrzypek, *Mechanizmy uzależnienia...*, s. 96–105.

³⁰ S. Piasecki, *Siedem pigulek...*, s. 84–85.

³¹ Szersze uwagi poświęcone m.in. pierwszomajowym obchodom w drugiej połowie lat czterdziestych, zob. I. Main, *Trudne świętowanie. Konflikty wokół obchodów świąt państwowych i kościelnych w Lublinie (1944–1989)*, Warszawa 2004, s. 33–72.

³² S. Piasecki, *Siedem pigulek...*, s. 126–127.

³³ Ze względu na ogólną pozytywną wymowę nazwy „wolność”, nie można objąć tej pozostałości epoki stalinowskiej działaniami dekomunizacyjnymi. Na temat ostatniej fazy tych działań w odniesieniu do innych nazw oraz do pomników wdzięczności można się więcej dowiedzieć z komunikatów Biura Upamiętniania Walk i Męczeństwa z lat 2017–2023 na stronach internetowych IPN.

³⁴ S. Piasecki, *Siedem pigulek...*, s. 157–158. Warto dodać, że ruszyła już wówczas „pomnikowa masówka” w całej Polsce, chociaż akurat w samym Aleksandrowie Łódzkim, czy pobliskim Ciechocinku, pomniki stały

1946 r. nawiązuje do masowego w całym okresie Polski „ludowej” zjawiska ataków na te obiekty³⁵. Wątek propagandy pojawił się także przy przedstawianiu przez autora działalności kin. Zarówno grane w nich filmy fabularne, jak i dołączane do nich materiały informacyjne, przede wszystkim Polska Kronika Filmowa, odgrywały ważną rolę perswazyjną³⁶. W wypadku tych pierwszych dominował po prostu repertuar sowiecki, o czym pisał Piasecki. Ciekawą kwestią było odnotowanie reakcji kinowej publiczności – z jednej strony wrogość wobec komunistycznej propagandy, a z drugiej demonstracyjne próby wyrażenia poparcia dla Zachodu, np. gdy w kronice filmowej pojawiał się zachodni polityk. Stwarzało to poważne zagrożenie dla uczestników takich zachowań, gdyż donosiciele UB lub sami funkcjonariusze inwigilowali większe zgromadzenia³⁷. W końcowej części powieści wątków propagandowych było bardzo dużo. Do ciekawszych należała głośna i w Polsce, i w świecie wielka antykomunistyczna manifestacja, która miała miejsce w połowie kwietnia 1946 r. w Szczecinie. Dla harcerzy, przybyłych na zlot młodzieży organizowany w tym mieście, była to jedna z ostatnich okazji do otwartego wyrażenia niezadowolenia z komunistycznych porządków wobec licznej grupy dygnitarzy, na czele z Bolesławem Bierutem i Michałem Rolą-Żymierskim³⁸. W opisie tych wydarzeń autor znowu bardzo mocno podniósł kult Rosji sowieckiej oraz propagandowe ataki na państwa zachodnie. W całej powieści, budzącej śmiech, jak to w grotesce, ale w swojej wymowie będącej smutną refleksją, dominuje ponury nastrój żalu po klęsce i ponownym zniewoleniu kraju. Jedynie na końcu Piasecki dodał skromne pocieszenie. Gdy główny bohater, czołowy propagandysta kraju, rozpacział, że nie powiodła mu się prokomunistyczna, prosowiecka akcja agitacyjna, pocieszał go „głos rozsądku”, czyli inna bohaterka powieści – Bronisława Ryżówna: „Czy pan wie, że trzy państwa razem przez 130 lat nie potrafiły zabić u Polaków dążenia do wolności, zaś pan chciał to zrobić w kilka miesięcy”³⁹. Tego wątku dalej autor nie rozwijał, za to pracę zakończył szyderstwem z konstytucji Związku Sowieckiego jako wyjątkowo zakłamanego w swej treści dokumentu, w którym gwarantowano wszystko, a nie dotrzymywano niczego⁴⁰.

Propagandowy wizerunek Rosji jest stale obecny na kartach książki. Wielokrotnie wspominano rolę i rangę Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. Oto fragment przemowy z otwarcia kolejnego koła TPPR, zamieszczonej na końcu tekstu: „wygłoszono kilka odczytów, z których słuchacze, po raz tysięczny, dowiedzieli się, że wszystko, co Polska kiedykolwiek miała, ma albo mieć będzie, zawdzięczać może jedynie Rosji i jej wodzom,

w maju i lipcu 1951 r. W pobliskim Toruniu wielki pomnik „wdzięczności” AC został odsłonięty 9 maja 1946 r., D. Czarnecka, *„Pomniki wdzięczności” Armii Czerwonej w Polsce Ludowej i w III Rzeczypospolitej*, Warszawa 2015, s. 381–382, 394, 484.

³⁵ Autorka monografii poświęciła cały rozdział tej tematyce, *ibidem*, s. 135–177.

³⁶ M. Cieśliński, *Piękniej niż w życiu. Polska Kronika Filmowa 1944–1994*, Warszawa 2006, s. 183.

³⁷ S. Piasecki, *Siedem pigulek...*, s. 153–154.

³⁸ Warto odnotować, że podczas zlotu wmurowano kamień węgielny pod polski pomnik w Szczecinie, którego nazwa miała istotne przesłanie patriotyczne: „Trzymamy straż nad Odrą”. Jednak pomnik ten nie powstał, a komunistyczne władze wybudowały w tym miejscu jeden z kilku szczecińskich pomników wdzięczności AC. Piasecki w swojej satyrze mocno podkreślił te protesty młodzieży i wielką klęskę komunistycznej propagandy.

³⁹ S. Piasecki, *Siedem pigulek...*, s. 156.

⁴⁰ A. Bosiacki, H. Izdebski, *Konstytucjonalizm rosyjski. Historia i współczesność*, Kraków 2013, s. 203–243.

których za to musi zawsze kochać⁴¹. Piasecki podkreślał, że kult Rosji budowano terrorem, przymusem i zastraszaniem. Opornych oddawano w ręce UB. Odnotował także sprawę broni atomowej, użytej przeciw Japonii i będącej wówczas wyłącznie w dyspozycji USA. Komuniści w Polsce, tak jak ich mocodawcy z Moskwy, głosili, że broń ta już niedługo będzie na wyposażeniu armii sowieckiej. Manipulacja ta miała wzmacniać wizerunek ZSRS⁴².

W powieści pojawił się także wątek krytyki „reakcyjnej armii Andersa”, stacjonującej jeszcze we Włoszech⁴³. 2 Korpus Polski był szczególnie znienawidzony przez komunistów jako najsilniejsze i najważniejsze środowisko emigracji. Wojenne zasługi dowódcy i jego późniejsza wielka aktywność polityczna były dla rządzących w Warszawie przez wiele lat dużym problemem politycznym⁴⁴. Najmocniej ich antyandersowska propaganda wybrzmiała w rozdziale XVIII *Siedmiu pigulek*, zatytułowanym *Nocna rada dwunastu nocników*. Ta satyryczna ilustracja narady, jakby Biura Politycznego PPR, a zarazem jakiejś komunistycznej loży masońskiej, za najważniejszy punkt obrała zniwelowanie działaniami agitacyjnymi popularności gen. Andersa i jego żołnierzy w Polsce „ludowej”⁴⁵. Na kilku stronach Piasecki opisał rzeczywiste, różnorodne, wrogie działania komunistycznych władz z Warszawy i Moskwy wobec Polaków na emigracji. Analizując na kilku stronach komunistyczne metody ich zwalczania, Piasecki zacytował komunistycznego działacza: „Trzeba oskarżyć Korpus o wszystko, co komu do głowy przyjdzie. O zamiary agresywne, o faszyzm, o bandytyzm, o spekulację, o brak moralności i religijności, o sprzeniewierzenie się Ojczyźnie...”. Podsumowanie dyskusji rządu Polski „ludowej” nad działaniami wobec emigracji zakończono ustaleniem, że trzeba sięgać do wszystkich metod, od terroru po przekupstwo, aby tylko zniechęcić przeciwników do aktywności antykomunistycznej⁴⁶.

Narrację książki cechuje satyryczne przerysowanie działań propagandy komunistycznej, realizowanej nawet w żłobkach (bardziej prawdopodobne byłyby szkoły)⁴⁷. Piasecki pisał także o coraz szerszym zakresie propagandy, w tym o kulcie Armii Czerwonej, przedstawianej wyłącznie w pozytywnej roli, z całkowitym ukrywaniem zbrodni dokonywanych przez jej żołnierzy.

⁴¹ Wzmocnieniem wymowy propagandowej tego wątku była kolejna część tekstu, związana z oprawą artystyczną otwarcia nowego koła TPPR: „Uroczystość zakończył wspaniały koncert. Śpiewano pieśni rosyjskie. Występowali aktorzy rosyjscy. Grali muzycy radzieccy. Wyświetlano film radziecki... Nieświadomy obywatel mógł pomyśleć, że to wszystko dzieje się w Rosji”, S. Piasecki, *Siedem pigulek...*, s. 134–135.

⁴² *Ibidem*, s. 153.

⁴³ *Ibidem*, s. 133.

⁴⁴ *Generał Anders. Życie i chwała*, oprac. i red. M. Hemar, Londyn 1970, s. 10–16.

⁴⁵ S. Piasecki, *Siedem pigulek...*, s. 138–143.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 143–145.

⁴⁷ Piasecki zapewne zasłyszał opowieść w takiej wersji: na otwarciu żłobka w Warszawie aktywistka głosiła: „my niemowlęta polskie zgrupowane w Żłobku nr 3 w Warszawie w dowód swej wdzięczności Tobie – Słońce ludzkości – przyrzekamy za wyzwolenie nas z krwawej tyranii sanacyjnej i od polskich pacholców imperialistycznych, stać wiernie na straży ideałów demokratycznych, a póki wyrośniemy – będziemy podwójnie spełniać swe funkcje niemowlęce, aby odwdziżyć się Ci za te dobrodziejstwa, którymi naród polski otoczyłeś”. Każda z matek dostała szklaneczkę mleka z napisem „wolność”, bułeczkę wypieczoną w piekarni „Wolność” oraz cukierki z fabryki o nazwie „Wolność”, *ibidem*, s. 134.

Na przykładzie Poznania i ul. Święty Marcin, przemianowanej na ul. Walki Młodych, autor podkreślił problem masowego wprowadzania komunistycznych nazw. W innym miejscu zamieścił komiczną charakterystykę aktywności propagandowej Władysława Gomułki, w tym jego zakłamaną publikacji: *PPR w walce o niepodległość Polski*. Zwrócił także uwagę na ewolucję obrazu Wielkiej Brytanii w komunistycznej propagandzie ówczesnej Polski: od „podżegacza wojennego” w latach 1939–1941, następnie sojusznika Sowietów od czerwca 1941 po 1944 r. i znowu wroga od 1945 r.⁴⁸

Wspomniałem powyżej o poruszeniu przez pisarza sprawy sowieckich grabieży, dokonywanych na ziemiach polskich. Wiele miejsca w całej książce, w tym jeden cały podrozdział⁴⁹, poświęcono kwestii tzw. szabru, czyli rabunkowej eksploatacji zasobów ekonomicznych Ziem Zachodnich, głównie przez Polaków. Masowa złodziejska demoralizacja została świetnie zilustrowana wskazaniem na powszechność udziału w tym procederze. Wynikiem rabunków było znaczne zniszczenie nowo przyłączonych obszarów. Negatywne konsekwencje tego stanu rzeczy były ogromne⁵⁰. Mimo wcześniejszego potencjału ziemie te, z powodu ich zrujnowania, nie odgrywały ważniejszej roli w rozwoju państwa. Co gorsze, szabrownictwo ogromnie zmniejszyło ich chłonność osadniczą, wywołując niedoludnienie, a nawet niedorozwój wielu powiatów i gmin. Na dziesiątki lat, czasem wręcz do następnego wieku, pozostały one obszarami o słabym poziomie rozwoju. Piasecki podkreślił wkład różnych grup, struktur i organizacji w ten proceder, włącznie z rządzącą partią, w tym osobami pełniącymi funkcje publiczne. Słusznie wskazał na związek szabru z przestępczością kryminalną, wymierzoną w zdrowie, a czasem nawet życie ludności nowych prowincji. Następowало swoiste sprzężenie kilku czynników osłabiających możliwości zagospodarowania tych obszarów. Ludzie bali się tam mieszkać m.in. z powodu bandytyzmu towarzyszącego masowej grabieży. Piasecki zawarł w swojej krytyce tej patologii przekonanie – być może nieco naiwne – że można było jej uniknąć, gdyby organizacja władz była lepsza. Podkreślał, że fundamentem szabrowniczego dramatu były najpierw dominujące, wręcz samodzielne rządy AC, a później jej współrządy z polskimi komunistami. To sowiecka siła zbrojna, a zarazem wielka machina rabunku i dewastacji, a także źródło pospolitej, masowej przestępczości kryminalnej była tym czynnikiem, który spowodował pojawienie się problemu szabru w tak katastrofalnej skali, w jakiej zafunkcjonował on na Ziemiach Zachodnich⁵¹.

W jednym z fragmentów analizy masowych grabieży, w której nie oszczędził szczególnie notabli wszelkiej maści, od szczebla gminnego, przez powiatowy i wojewódzki po centralny, Piasecki zawarł ważny fragment. Były to słowa z dyskusji między notab-

⁴⁸ *Ibidem*, s. 39–40, 43–44.

⁴⁹ Przede wszystkim rozdział 14 zatytułowany *Wielka akcja*, *ibidem*, s. 105–115.

⁵⁰ Przez wiele lat autor niniejszego artykułu pracował nad monografiami powojennych dziejów miast Ziem Zachodnich i Północnych, m.in. Elbląga, Kwidzyna, Nidzicy, Lidzbarka Warmińskiego czy Kościerzyny. W każdym z nich skala strat spowodowanych szabrem była gigantyczna i dopełniała ekonomiczną katastrofę, której początkiem były straty wojenne oraz ogromne rabunki sowieckie.

⁵¹ Przykładem wartościowej analizy tematu szabru na terenach wiejskich, a także innych czynników, które utrudniały ich zagospodarowywanie na przykładzie sytuacji w południowej części dawnych Prus Wschodnich, jest praca: R. Gross, *Przemiany gospodarcze wsi na Warmii i Mazurach w latach 1945–1956*, Olsztyn 2019, szczególnie rozdział 3: *Osadnictwo rolne na Warmii i Mazurach*, s. 99–162.

lami województwa poznańskiego, analizującymi, dlaczego podjęto sprawę zwalczania szabru: „Miliony Polaków jadą na Ziemie Odzyskane, aby objąć gospodarstwa ponemieckie, w zamian za te, które porzucili na wschodzie. Przecież trzeba im wytłumaczyć, że tę ruinę, którą znajdują, spowodowali ich bracia, Polacy. Przecież nie możemy wskazać prawdziwych sprawców”⁵². Pisarz przedstawił wątek masowych rabunków także na lokalnym przykładzie Gubina i innych miejscowości, położonych nad Nysą Łużycką⁵³.

Bardzo ważnym wątkiem w książce Piaseckiego były nadużycia komunistycznej władzy. Według pisarza notabli cechowała prywatą, czerpanie nieuzasadnionych korzyści oraz wykorzystywanie urzędów do własnych celów. Panowała ogromna biurokracja. Wątek ten wyjątkowo mocno podniesiono w rozdziale XV, zatytułowanym „Prezydent USA”, czyli szef „Ministerstwa Usuwania Słów Antydemokratycznych”. Patologiczny system korupcji, nadużyć i wyzysku, działający na szkodę zwykłych ludzi, ilustrowano, m.in. analizując działalność Państwowego Urzędu Repatriacyjnego⁵⁴. Efektem jego aktywności były takie tragedie, jak transporty z przesiedleńcami, które albo zostały obrabowane, albo jechały wypełnione ludźmi w stanie skrajnego wyczerpania i chorymi. Pisarz pokazał także proces oszukiwania opinii publicznej, w tym międzynarodowej, gdy dziennikarzom pokazywano tylko pozytywne obrazki z repatriacji, np. przedstawiono im pełne dobrej żywności magazyny, z których jednak przesiedleńcy – wbrew temu, co mówiono dziennikarzom – nie mogli korzystać. Nawet widok kobiety na dworcu PKP, próbującej dogonić czerwonoarmistę, który ukradł jej walizkę, posłużył funkcjonariuszom bezpieki i PPR do wmawiania dziennikarzom z Zachodu, że żołnierz pomagał kobiecie nieść ciężką walizkę, a ona nie chciała pomocy i dlatego krzyczała. Rozdział XIX pt. *Dwaj prezydenci* to także wielkie potępienie bezprawnego działania władz. Pijany burmistrz miasta Będzina, który dzięki pozycji w PPR i powiązaniom z UB terroryzował mieszkańców swojego miasta i sąsiednich, w tym Dąbrowy Górniczej, uosabiał plagę nadużyć, jakich dopuszczali się ówczesni notabie⁵⁵. Można zauważyć pewną przesadę w tej krytyce. Piasecki chciał wstrząsnąć odbiorcami, wybierając bardziej dramatyczne sprawy z pracy urzędów.

Ciekawym wątkiem poruszonym w *Siedmiu pigułkach* były manipulacje historią. Nie wolno było np. mówić o utraconych, jeszcze niedawno polskich, miastach – Lwowie i Wilnie. Nie wolno było także przypominać sojuszu sowiecko-niemieckiego z lat 1939–1941. Wątek ten wybrzmiał najmocniej, gdy bohatera utworu powstrzymano od wyeksponowania tablicy upamiętniającej współpracę Gestapo i NKWD w zwalczaniu polskich działań niepodległościowych w 1940 r.⁵⁶ Według komunistycznej propagandy w sierpniu 1920 r. to nie Polacy przegnali spod Warszawy bolszewików, ale bolszewicy przepędzili Polaków aż pod Londyn.

⁵² S. Piasecki, *Siedem pigulek...*, s. 112.

⁵³ *Ibidem*, s. 44–51, 59–65.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 115–121.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 149–151. Na marginesie tej kwestii warto podkreślić, że nadużywanie władzy przez różne osoby, jak w przywołanej przez Piaseckiego Dąbrowie Górniczej, było częstym zjawiskiem w powojennej Polsce. Dobrze opisano ten problem w przypadku Nidzicy, położonej w południowej części Mazur: M. Golon, *Nidzica i okolice w czasach PRL*, podrozdział: *Nidzickie w latach 1945–1956. Od końca wojny do Października '56* [w:] *Historia Nidzicy i okolic*, red. W. Rezmer, Nidzica 2012, s. 305–384.

⁵⁶ S. Piasecki, *Siedem pigulek...*, s. 128–130.

Na 150 stronach małego formatu, w tekście, który można przeczytać w jeden dzień, Piasecki zawarł dramatyczny obraz powojennej Polski jako kraju bezprawia, zniewolonego przez komunistyczną Rosję. Wszędzie panował terror władz policyjnych wobec obywateli oraz bandytyzm kryminalny, w znacznej mierze zawiniony przez czerwonoarmistów. Panowało powszechne ubóstwo, brakowało wszystkich towarów, od żywności po opał. W dodatku znaczna część Polski była kompletnie zrujnowana przez żołnierzy AC oraz krajowych szabrowników.

Jeden wątek – walki konspiracyjnej – został prawie zupełnie pominięty przez autora, czynnie však i przez wiele lat związanego z podziemiem. Odnotował go tylko w kilku miejscach satyry, np. pisząc, że „ponad 99% mieszkańców Polski powojennej to dla komunistów wroga, reakcyjna masa zasadniczo do represjonowania”. Można sądzić, że Piasecki, w sytuacji trwającej walki i oporu, a przede wszystkim rozkręcającej się spirali represji, nie chciał wchodzić na pole wymagające osobnej uwagi. Chciał także zachować ostrożność ze względu na bezpieczeństwo konspiratorów. Wszak jego zwierzchnik, komendant Okręgu Wileńskiego Armii Krajowej, a później przeniesionego w nowe granice Polski Ośrodka Mobilizacyjnego Okręgu Wileńskiego AK – płk Antoni Olechnowicz „Pohorecki” (13 czerwca 1905 – 8 lutego 1951)⁵⁷ – został aresztowany dokładnie trzy miesiące po ukazaniu się *Siedmiu pigulek*, w czerwcu 1948 r. Tragiczna walka, dramatyczne losy aresztowanych, torturowanych i mordowanych żołnierzy nie zostały włączone do satyry chyba głównie z bardzo osobistych względów emocjonalnych. Temat ten, ze względu na swoją rangę, ewidentnie nadawał się do osobnej publikacji i na pewno nie w formie groteski. W różnych tekstach, w tym w bardzo cennej publicystyce, Piasecki wielokrotnie powracał do niego.

Warto w tym miejscu dodać refleksję, która nasuwa się historykowi po lekturze *Siedmiu pigulek*. Diabeł Marek jest bardzo dobrym symbolem tragedii złych rządów i zbrodniczej ideologii, która po 1917 r. objęła Rosję, a od roku 1939 – z przerwą na lata 1941–1943 – rozprzestrzeniła się na znaczną część Europy, w tym na Polskę. Co więcej, z końcem II wojny światowej weszła w kolejny etap swojej globalnej ekspansji, znacznie szerszy niż do tej pory. Głupota, naiwność, chciwość, okrucieństwo, żądza władzy – wszystko to, choć w różnym stopniu, uosabiał komunista „z piekła rodem”. Piasecki słusznie podkreślił diaboliczność tej przerażającej, ludobójczej ideologii. Tymczasem z naiwności lub niewiedzy, z niewiary w istotę komunistycznego zła rodziły się działania w istocie wzmacniające ten system. Pisarz protestował swoją książką przeciwko temu błędnemu podejściu tak jak potrafił. Już nie czynem żołnierskim, jak w czasie wojny z bolszewikami, nie służbą wywiadowczą, jak w późniejszym okresie, ale piórem.

Krytyka komunistycznej Polski, zawarta w omawianym tekście, była przez niego kontynuowana. Pozostał nieprzejednanym krytykiem komunistycznego zniewolenia, terroru i propagandy. Rok po opublikowaniu *Siedmiu pigulek* w liście do Zarządu Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie podkreślał, jak wielkie jest zagrożenie wolnego świata przez komunistyczną propagandę, i apelował, aby jej skutecznie przeciwdziałać. Za jeden

⁵⁷ P. Niwiński, Antoni Olechnowicz (1905–1951) [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 1, red. J. Żaryn, J.T. Żurek, Kraków–Warszawa–Wrocław 2002, s. 325–329.

ze sposobów uznał opracowanie przez polskich literatów, przebywających na emigracji, zbiorowej publikacji, „oświetlającej wszechstronnie przez wypowiedzi w różnej formie istotę, metody działania i cele bolszewizmu. Temat może być rozdzielony nawet na setkę pozycji. Może dotyczyć kwestii politycznych, ekonomicznych, moralnych, prawnych, religijnych, kulturalnych, metod działania na zewnątrz, sytuacji w Polsce i krajach opo-
 nowanych przez Rosję. Może dotyczyć Katynia, procesów, ludożerstwa, metod policyjnych, wywożenia itd.”⁵⁸ Piasecki uważnie obserwował rosnące zagrożenie. Gdy pisał swój list, był rok 1949. Dwa lata później, podczas trwania głośnej w środowisku emigracyjnym dyskusji związanej z ocenami Czesława Miłosza, napisał: „tego co dzieje się obecnie w Polsce w żadnym wypadku nie można nazwać ani »demokracją ludową«, ani drogą do socjalizmu, bo jest to droga do łagrów, niewolnictwa, nędzy”⁵⁹. Na początku 1951 r. dramatyzm sytuacji był jeszcze większy niż parę lat wcześniej. W 1949 r. system komunistyczny zdobył władzę w kontynentalnych Chinach, a w sierpniu tego roku Moskwa pozyskała technologię produkcji broni atomowej. W tym czasie w Polsce trwało defini-
 tywne wyniszczanie opozycji i resztek konspiracji niepodległościowej, w tym mordowa-
 nie jej przywódców. W lutym 1951 r. w największej stalinowskiej katowni powojennej Polski, przy ul. Rakowieckiej w Warszawie, poniósł śmierć ostatni dowódca konspiracyjny Piaseckiego, wspomniany płk Olechnowicz, i jego najbliżsi współpracownicy⁶⁰. Czarny obraz kraju, zarysowany w *Siedmiu pigułkach*, był pod wieloma względami jeszcze gorszy, bardziej dramatyczny niż w latach 1945–1946⁶¹. Jednak najmocniejszym głosem pisa-
 rza w sprawie zwalczania bolszewizmu będzie wydana w 1957 r., a pisana już od roku 1948, kolejna ważna praca – *Zapiski oficera Armii Czerwonej*⁶². Jest ona wzbogaceniem i uzupełnieniem *Siedmiu pigulek*, skoncentrowanym na zbrojnym fundamencie komu-
 nizmu w samej czerwonej Rosji i sowietyzacji w Europie, czyli na AC. Przypomnijmy, że
 zapiski z Wileńszczyzny, sporządzone przez fikcyjnego, ale niewątpliwie wiernie odda-
 jącego zachowania konkretnych czerwonoarmistów lejtnanta Miszy Zubowa⁶³, objęły

⁵⁸ S. Piasecki, *Wniosek do Zarządu Pisarzy Polskich na Obczyźnie w Londynie, 14 czerwca 1949 r.* [w:] *idem, Autodenuncjacja...*, s. 143–146.

⁵⁹ *Idem, Magiel marksistowski* [w:] *idem, Autodenuncjacja...*, s. 204–205.

⁶⁰ Wraz z Olechnowiczem zamordowani zostali oficerowie Komendy Okręgu Wileńskiego AK: kpt. Henryk Borowski (ur. 1901), ppor. Lucjan Minkiewicz (ur. 1913) oraz dowódca 5 Wileńskiej Brygady AK, mjr Zygmunt Szendzielarz „Łupaszko”, P. Kozłowski, *Zygmunt Szendzielarz „Łupaszko”. 1910–1951*, Warszawa 2011, s. 155–166.

⁶¹ Oczywiście były sprawy, w których nastąpiła poprawa. Wojska sowieckie już na taką skalę nie rabowały Polski, chociaż do licznych garnizonów Północnej Grupy Wojsk trzeba było dokładać. Nie miała też już miejsca masowa bandycka akcja napadania i rabowania polskich obywateli oraz gwałcenia kobiet w skali przypominającej tylko najbardziej barbarzyńskie momenty w dziejach ludzkości.

⁶² Szersze uwagi na temat tej książki zob. np.: A. Dominik, „*Zapiski oficera Armii Czerwonej*” *Sergiusza Piaseckiego – polska próba zgłębienia mentalności jednostki wychowanej w systemie stalinowskim*, „*Politeja*” 2013, nr 4 (26), s. 485–499. Autorka tego tekstu podkreśliła (s. 491), że „*Zapiski* [są] w opinii wielu czytelników [...] jedną z najlepszych powieści Piaseckiego”. Jednak od razu dodam, że było to m.in. wynikiem wielu lat pracy nad nią. Nie zmniejsza to jednak w niczym walorów *Siedmiu pigulek*..., gdyż dla tego okresu historii Polski Ludowej po prostu Piasecki nie napisał innej pozycji literackiej, poza tekstami publicystycznymi. *Siedem pigulek*... pozostaje więc jedynym tak obszernym głosem wielkiego pisarza o pierwszym roku powojennej, już komunistycznej, Polski.

⁶³ To niezwykle, ale niestety typowe dla sowieckich kadr indywiduum rozpoczynało karierę jako młodszy lejtnant „niezwycięzonej Armii Czerwonej”. Już na pierwszych stronach książki Piasecki zarysował cały tragizm wychowanków bolszewickiej propagandy, nienawidzących wszystkiego, co nie było sowieckie, nieznoszących

okres od 22 września 1939, pięć dni po najeździe sowieckim na Polskę, do 1 stycznia 1945 r.⁶⁴ Chronologicznie więc treść książki bezpośrednio poprzedzała *Siedem pigulek*. Merytorycznie zaś znacznie pogłębiła charakterystykę AC (a także NKWD) oraz kwestii sowieckiej propagandy okresu stalinowskiego⁶⁵. Terror, zbrodnie, różne formy prześladowań, zarysowane w tej pracy, to istotne rozwinięcie wątków zarysowanych w *Siedmiu pigułkach*⁶⁶. Znacznie mocniej rozbudowano także kwestie propagandy⁶⁷. Kończąc, należy stwierdzić, że jeżeli szukać literackiego obrazu życia w początkach Polski komunistycznej, to *Zapiski oficera* należy potraktować jako wręcz niezbędne wprowadzenie do *Siedmiu pigulek* i czytać obie książki właśnie w tej kolejności, poprawniejszej chronologicznie.

Polska w okresie od maja 1945 r. do maja kolejnego roku jawi się w ujęciu Piaseckiego przerażająco. Nastąpiło całkowite uzależnienie polityczne od Moskwy, terror ze strony własnych sił wojskowych i policyjnych oraz powszechna kontrola społeczeństwa, sprawowana przez komunistyczne struktury, od partii po UB, w dziedzinie gospodarczej zaś nieprawdopodobna skala sowieckich rabunków, pogarszająca i tak fatalne warunki życia znacznej części ludności. Problemy ekonomiczne występują zarówno w „starej” Polsce (Toruń, Poznań), jak i na Ziemiach Zachodnich, z tym że na tych drugich skala dewastacji jest znacznie większa. Dopełnieniem dramatu związanego ze złymi warunkami materialnymi jest ogromna przestępczość w wykonaniu zarówno Rosjan, jak i miejscowego elementu, w tym funkcjonariuszy MO i UB. Ogromny nacisk Piasecki położył na szerzenie komunistycznej propagandy, w której centralne miejsce zajmował kult Związku Sowieckiego jako generalnie wzorca we wszystkich dziedzinach, jego sfałszowanej historii i rzekomych osiągnięć. Podkreślona została także destrukcyjna rola PPR, a także innych

normalności, względnej zamożności, a także porządku i ładu, który zastali m.in. w Polsce. Gdy Zubow odkrył, że dozorca jednego z wileńskich domów jest dobrze ubrany, ma porządne buty, a ponadto dobrze się odżywia, czyli je kielbasę na kolację, natychmiast obudził się w nim „rewolucjonista”, „proletariacki miecz sprawiedliwości”: „Przyjdzie na ciebie czas! Skończy się twoje kielbasiane życie i o butach też zapomnisz”, S. Piasecki, *Zapiski oficera Armii Czerwonej*, Londyn 1957, s. 8.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 5–6, 198–199.

⁶⁵ Warto dla ilustracji zacytować pierwsze zdanie: „Noc była czarna jak sumienie faszysty, jak zamiary polskiego pana, jak polityka angielskiego ministra”, *ibidem*, s. 5.

⁶⁶ Ostatnie „osiągnięcie” Zubowa, odnotowane w pracy, brzmiało: „Zrobiłem ja, korzystając z informacji polskich komunistów, kilka spisów wrogów ludu pracującego i przesłałem je do NKWD dla decyzji i załatwienia. Okazało się, że cała tutejsza ludność, prócz kilku rodzin komunistów i ich przyjaciół, jest faszystowsko usposobiona i reakcyjnie nastawiona. Będzie więc dużo roboty z aresztowaniami, wysyłkami do łagrów i oddalonych miejsc Związku Radzieckiego. A teren oczyścić z tych kontrrewolucyjnych elementów trzeba będzie dokładnie”, *ibidem*, s. 198.

⁶⁷ Wątek „bolszewickiego szoku kulturowego” występuje, gdy Zubow zobaczył mieszkańców Wilna obojga płci, których ubrania, w zestawieniu z biedą ówczesnej Rosji, wywarły na nim ogromne wrażenie: „Publika na ulicach ubrana jak na bal. Każdy w skórzanych trzewikach, a niekiedy to nawet i w butach. Krawaty i kołnierzyki też u wielu zauważyłem. I prawie wszyscy są w kapeluszach. Ot pasowały!... A najdziwniejsze to są kobiety. Włosy każda ma uczesane, jak aktorka filmowa. Na nogach cienkie pończochy, pewnie w Paryżu kupowane: gładkie, brązowe. Sukienki lekkie, kolorowe... jak kwiaty. W życiu takich nie widziałem. Pięknie burżujskie ścierwo poubierane. Ja tak sobie idę i tak sobie myślę: »Chyba tu z całej Polski kapitaliści z żonami i córkami zjechali się? Takie bogactwa!«”. Podobny szok wywołała u bolszewickiego oficera powszechna dostępność chleba i wyrobów mięsnych: „Okazało się, że tu nie tylko chleba, ale i słoniny, i kielbasy można kupić ile kto chce. Niektórzy mówią, że tu zawsze tak było. Nie mogę ja w to uwierzyć. Rzecz jasna, że jeśli sprzedawać ile kto chce, to kilku wykupi wszystko, inni zaś będą z głodu zdychać”, *ibidem*, s. 10–12.

wspierających ją organizacji. Gdyby ten obraz zestawić ze współczesną wiedzą historyczną o początkach komunistycznej Polski, możemy stwierdzić, że Piasecki dobrze opisał sytuację. W starszych opracowaniach – np. Wojciecha Roszkowskiego z 1995 r.⁶⁸, Antoniego Czubińskiego z 1998⁶⁹ – a także w nieco późniejszych, jak Andrzeja Paczkowskiego z 2005⁷⁰, Andrzeja Sowy z roku 2011⁷¹, czy jeszcze nowszych, np. Ryszarda Kaczmarka z 2014.⁷² znajdziemy potwierdzenie większości informacji zawartych w *Siedmiu pigułkach*. Podobnie jest w przypadkach wzmiankowanych wcześniej bardziej szczegółowych prac, chociażby dotyczących tematyki relacji polsko-sowieckich w latach czterdziestych⁷³. Przypomnijmy, że groteska Piaseckiego została opublikowana wiosną 1948 r. Trwała wówczas w środowiskach polskiej emigracji intensywna analiza sytuacji w zajętej przez komunistów Ojczyźnie. *Siedem pigulek* było bardzo szybko i niezwykle celną krytyką warunków panujących w zniewolonej Polsce. Pomijając artystyczny wątek „diabelski”, autor tej książki solidnie opisał najważniejsze problemy pierwszego roku po wojnie, poza – jak wspomniano – kwestią podziemia niepodległościowego.

BIBLIOGRAFIA

KSIAŻKI I ARTYKUŁY SERGIUSZA PIASECKIEGO

Autodenuncjacja. Teksty autobiograficzne, wywiady, wspomnienia, publicystyka, wybór, oprac. i przedmowa K. Polechoński, Warszawa 2002.
Czy wracać?, „Pod prąd” (Włochy), 11 lipca 1946 r. [w:] S. Piasecki, *Autodenuncjacja...*
Magiel marksistowski [w:] S. Piasecki, *Autodenuncjacja...*
Nikt nie da nam zbawienia, Rzym 1947.
Siedem pigulek Lucyfera, Londyn 1948.

⁶⁸ A. Albert (W. Roszkowski), *Najnowsza historia polityczna Polski 1914–1993*, cz. 2: 1945–1993, Warszawa 1995, s. 7–99: cały rozdział 11: *Ustanowienie „Demokracji Ludowej”*, to gruntowna charakterystyka okresu 1945–1946, z szeregiem problemów międzynarodowych. Poruszane przez Piaseckiego problemy znajdują w tej pracy pełne potwierdzenie.

⁶⁹ A. Czubiński, *Polska i Polacy po II wojnie światowej (1945–1989)*, Poznań 1998, s. 47–120: część rozdziałów 1 i 3 oraz cały rozdział 2 obejmujący okres 1945–1946. Autor poruszył w tej obszernej partii pracy, chociaż często w formie dość łagodnej, wszystkie istotne kwestie związane z zależnością Polski od ZSRR, komunistycznym terrorem, tragiczną sytuacją gospodarczą czy rosnącą rolą polityczną PPR. Bardzo szeroko przedstawiono sytuację społeczno-gospodarczą pierwszego roku po wojnie.

⁷⁰ A. Paczkowski, *Pół wieku dziejów Polski*, Warszawa 2005, s. 101–122. Autor tej książki, w dość lakonicznym ujęciu, ale wystarczająco czytelnie, wskazał na najważniejsze elementy sytuacji politycznej i gospodarczej lat 1945–1946, podkreślając m.in. zależność Polski od Związku Sowieckiego, a także rolę PPR oraz policji politycznej.

⁷¹ A.L. Sowa, *Historia polityczna Polski 1944–1991*, Kraków 2011, s. 17–90. Już sam tytuł pierwszego rozdziału: *Polska w imperium stalinowskim (1944–1954)*, wyraźnie wskazywał na podkreślanie tych samych zagadnień, które omawia autor *Siedmiu pigulek*: dominacji Moskwy, roli PPR i UB, znaczenia komunistycznej propagandy oraz tragedii gospodarczej, spowodowanej nie tylko okupacją niemiecką i przejściem frontu, lecz także sowieckimi rabunkami i szabrownictwem. Kwestie te, bardzo dobrze zarysowane przez autora, potwierdzają treści zawarte w *Siedmiu pigułkach*.

⁷² R. Kaczmarek, *Historia Polski 1914–1989*, Warszawa 2014, s. 498–565. Autor szczegółowo opisał wszystkie kwestie związane z życiem politycznym, gospodarczym i kulturalnym ziem polskich tego okresu. W pełni potwierdzają one spostrzeżenia Piaseckiego.

⁷³ Zob. szczególnie prace wymienione w przypisie 14.

Wniosek do Zarządu Pisarzy Polskich na Obczyźnie w Londynie, 14 czerwca 1949 r. [w:] S. Piasecki, *Autodenuncjacja...*
Zapiski oficera Armii Czerwonej, Londyn 1957.

WYDAWNICTWA ŹRÓDŁOWE, INFORMATORY

Księga aresztowanych, internowanych i deportowanych z Górnego Śląska do ZSRR w 1945 roku, t. 1–3, oprac. D. Węgrzyn, Katowice–Warszawa 2021.
Polska pod reżimem komunistycznym. Rok 1945. Anatomia okupacji kraju w raportach cywilnych i wojskowych instytucji Rządu RP na uchodźstwie, oprac. J. Mysiakowska-Muszyńska, W.J. Muszyński, Warszawa 2023.
Polska pod reżimem komunistycznym. Sprawozdanie z sytuacji w kraju 1944–1949, oprac. J. Mysiakowska-Muszyńska, W.J. Muszyński, Warszawa 2015.
Twarze bezpieki 1945–1990. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w woj. pomorskim/bydgoskim, toruńskim i włocławskim. Informator personalny, red. M. Szymaniak, Bydgoszcz–Gdańsk 2010.

OPRACOWANIA

Albert A. (W. Roszkowski), *Najnowsza historia polityczna Polski 1914–1993*, cz. 2: 1945–1993, Warszawa 1995.
Bosiacki A., Izdebski H., *Konstytucjonalizm rosyjski. Historia i współczesność*, Kraków 2013.
Cieśliński M., *Piękniej niż w życiu. Polska Kronika Filmowa 1944–1994*, Warszawa 2006.
Czarnecka D., „Pomniki wdzięczności” Armii Czerwonej w Polsce Ludowej i w III Rzeczypospolitej, Warszawa 2015.
Czubiński A., *Polska i Polacy po II wojnie światowej (1945–1989)*, Poznań 1998.
Demel R., *Sergiusz Piasecki (1901–1964). Życie i twórczość*, Łomianki 2012.
Dominik A., „Zapiski oficera Armii Czerwonej” Sergiusza Piaseckiego – polska próba zgłębienia mentalności jednostki wychowanej w systemie stalinowskim, „Politeja” 2013, nr 4 (26).
Gałęziowski J., *Niedopowiedziane biografie. Polskie dzieci urodzone z powodu wojny*, Warszawa 2022.
Generał Anders. Życie i chwala, oprac. i red. M. Hemar, Londyn 1970.
Gieroń R., Akty kolektywnej przemocy antyżydowskiej w Rzeszowie i Krakowie w 1945 r. Próba porównania w kontekście postępowań karnych, „Polish-Jewish Studies” 2023, nr 4.
Golon M., Na zapleczu frontów Armii Czerwonej: sowieckie represje i grabieże na ziemiach polskich w 1945 r. (na przykładzie wybranych miast), „Fides, Ratio et Patria. Studia Toruńskie” 2022, nr 17.
Golon M., *Nidzica i okolice w czasach PRL, podrozdział: Nidzickie w latach 1945–1956. Od końca wojny do Października ’56* [w:] *Historia Nidzicy i okolic*, red. W. Reimer, Nidzica 2012.
Golon M., *Polityka radzieckich władz wojskowych i policyjnych na Pomorzu Nadwiślańskim w latach 1945–1947*, Toruń 2001.
Golon M., *Polityka władz radzieckich wobec ludności Torunia po zakończeniu okupacji niemieckiej (1945–1949). Aspekty ekonomiczne i polityczne* [w:] *Problemy narodowościowe i wyznaniowe na Pomorzu Nadwiślańskim i Kujawach w XX wieku*, red. R. Sudziński, Toruń 1997.

- Gross R., *Przemiany gospodarcze wsi na Warmii i Mazurach w latach 1945–1956*, Olsztyn 2019.
- Hytrek-Hryciuk J., „Rosjanie nadchodzą”. *Ludność niemiecka a żołnierze Armii Radzieckiej (Czerwonej) na Dolnym Śląsku w latach 1945–1948*, Wrocław 2013.
- Jakubowski W., *Obrazy okupacji sowieckiej w „Człowieku przemienionym w wilka” Sergiusza Piaseckiego*, „Roczniki Humanistyczne” 2009, t. 57, z. 1.
- Kaczmarek R., *Historia Polski 1914–1989*, Warszawa 2014.
- Kaczmarowski K., *Pogrom, którego nie było. Rzeszów, 11–12 czerwca 1945 r. Fakty, hipotezy, dokumenty*, Rzeszów 2008.
- Korboński S., *W imieniu Kremla*, Warszawa 2017.
- Kościuszko M., *Armia Czerwona w Wielkopolsce w latach 1945–1946 w świetle dokumentów polskiej administracji*, Poznań–Warszawa 2023.
- Kozłowski P., *Zygmunt Szendzielarz „Łupaszko”. 1910–1951*, Warszawa 2011.
- Kunert A.K., *List otwarty Sergiusza Piaseckiego do Karola Kuryłuka z 27 kwietnia 1946 roku*, „Polska 1944/1945–1989. Studia i Materiały” 2001, nr 5.
- Main I., *Trudne świętowanie. Konflikty wokół obchodów świąt państwowych i kościelnych w Lublinie (1944–1989)*, Warszawa 2004.
- Motyka G., *Na białych Polaków oblawa. Wojska NKWD w walce z polskim podziemiem 1944–1953*, Warszawa 2014.
- Niwiński P., *Antoni Olechnowicz (1905–1951) [w:] Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 1, red. J. Żaryn, J.T. Żurek, Kraków–Warszawa–Wrocław 2002.
- Paczkowski A., *Pół wieku dziejów Polski*, Warszawa 2005.
- Paliwoda A., *Granice i pogranicza w powieściach Sergiusza Piaseckiego*, Rzeszów–Ustrzyki Dolne 2009.
- Pietrow N., *Stalinowski kat Polski. Iwan Sierow*, Warszawa 2013.
- Skóra W., *Ślupsk 1945. Miasto Niemców, Sowietów i Polaków*, Poznań 2023.
- Skrzypek A., *Mechanizmy uzależnienia. Stosunki polsko-radzieckie 1944–1957*, Pułtusk 2002.
- Sowa A.L., *Historia polityczna Polski 1944–1991*, Kraków 2011.
- Szuba-Boroń A., *Obraz przestępcy w prozie Sergiusza Piaseckiego na tle poglądów kryminologicznych epoki*, Kraków 2021.
- Śladami zbrodni. *Przewodnik po miejscach represji komunistycznych z lat 1944–1956*, red. T. Łabuszewski, Warszawa 2013.
- Śleszyński W., *Działalność wywiadowcza Sergiusza Piaseckiego w Ekspozyturze Oddziału II Sztabu Generalnego nr 6 w Brześciu nad Bugiem w latach 1922–1923*, „Dzieje Najnowsze” 2014, t. 46, nr 1.
- Śleszyński W., *Ostatni etap działalności wywiadowczej Sergiusza Piaseckiego – Materiały z Rosyjskiego Państwowego Archiwum Wojskowego w Moskwie*, „Studia Podlaskie” 2013, t. 21.
- Techman R., *Armia radziecka w gospodarce morskiej Pomorza Zachodniego w latach 1945–1956*, Poznań 2003.
- Teczka specjalna J.W. Stalina. *Raporty NKWD z Polski. 1944–1946*, oprac. T. Cariewskaja, A. Chmielewski, A. Paczkowski, E. Rosowska, S. Rudnicki, Warszawa 1998.

Węgrzyn D., „Internirung”. *Deportacja mieszkańców Górnego Śląska do ZSRS na tle wywózek niemieckiej ludności cywilnej z Europy Środkowo-Wschodniej do sowieckich łagrów pod koniec II wojny światowej* Katowice–Warszawa 2024.

Woźniak A., *Sergiusz Piasecki w III Rzeczypospolitej*, Wrocław 2007.

Z „Czarnej księgi” komunizmu: NKWD, „Smiersz” i „Informacja” WP w Warszawie i okolicach 1944–1945, red. S. Stępień, Warszawa 2003 (artykuły S. Kalbarczyka i A. Chmielarza).

Zaremba M., *Wielka trwoga. Polska 1944–1947. Ludowa reakcja na kryzys*, Kraków 2012.

Między Armią Czerwoną i NKWD a Polską Partią Robotniczą i UB. Początki komunistycznej Polski w świetle groteski politycznej *Siedem pigułek Lucyfera* Sergiusza Piaseckiego

Polityczna groteska Sergiusza Piaseckiego zilustrowała w ciekawej artystycznie konwencji pierwszy rok komunistycznych rządów w powojennej Polsce. Autor wiele opisywanych zdarzeń widział osobiście, jeszcze przed emigracją, albo korzystał z bezpośrednich relacji naocznych świadków. W tekście podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu można uznać omawianą książkę za istotne źródło do dziejów pierwszego roku Polski „ludowej” oraz czy jakieś kwestie zostały przez pisarza pominięte. Autor artykułu podkreślił bardzo szeroką panoramę zagadnień podniesionych w powieści, obejmującą takie kwestie, jak sowieckie zbrodnie i represje wobec polskiej ludności oraz budowanie i wspieranie miejscowego, zbrodniczego aparatu bezpieczeństwa; ogromna skala sowieckich rabunków, zubożających zasoby ekonomiczne Polski; różnorodne patologie nowej władzy, zarówno administracji, jak i Polskiej Partii Robotniczej; niezwykle rozbudowana i w ogromnym stopniu zakłamana komunistyczna propaganda, w pełni wzorowana na doświadczeniach sowieckich, a także wiele innych kwestii politycznych, ekonomicznych i kulturalnych, występujących w Polsce pomiędzy majem 1945 a kwietniem 1946 r. Autor poruszył także różnorodne problemy społeczne, np. ogromny problem nielegalnej produkcji i wielkiej skali spożycia alkoholu. W większości prezentowanych spraw pojawiał się kontekst w postaci stosunków polsko-sowieckich. Wszystkie te kwestie składają się na niezwykle krytyczną panoramę życia w Polsce rządzonej przez komunistów. Obraz ten, obok innych prac omawianego autora, spowodował oficjalny zakaz publikacji jego prac, trwający aż do upadku rządów komunistów w Polsce.

SŁOWA KLUCZOWE

Sergiusz Piasecki, komunizm, Polska Partia Robotnicza, Armia Czerwona,
Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego,
Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych (NKWD)

Between the Red Army, the People's Commissariat of Internal Affairs (NKVD), and the Polish Workers' Party, and the Security Department (UB). The Beginnings of Communist Poland in the Light of the Political Grotesque
***Siedem pigulek Lucyfera* (Lucifer's Seven Pills)**
by Sergiusz Piasecki

Sergiusz Piasecki's political grotesque illustrates the first year of communist rule in post-war Poland in an artistically interesting convention. The author personally saw many of the described events before his emigration, or used direct eyewitness accounts. The text attempts to answer the question of to what extent it can be considered an important historical source concerning the first year of communist Poland and whether there were issues omitted in the book. The author of the article underlines a very wide panorama of the issues raised in the novel, including: Soviet crimes and repressions against the Poles, building and supporting the local criminal security apparatus; the huge scale of Soviet robberies impoverishing Poland's economic resources; various pathologies of the new government, whether from the new administration or the Polish Workers' Party; extremely extensive and to a large extent mendacious communist propaganda, fully modeled on the Soviet experiences, as well as a number of other political, economic and cultural issues of the period between May 1945 and April 1946. The author also presented various social problems, such as the huge problem of illegal alcohol production and, above all, the scale of its consumption. The question of the state of Polish-Soviet relations in this period appeared in most of the more important matters. All these issues were elements of an extremely critical panorama of communist rule in Poland. This panorama, as well as other works by Piasecki, resulted in an official ban on the publication of his works that lasted until the fall of the communist regime in Poland.

KEYWORDS

Sergiusz Piasecki; Communism; Polish Workers' Party; Red Army; Ministry of Public Security; People's Commissariat of International Affairs (NKVD)

MIROŚLAW GOLON – absolwent (w 1989 r.), a następnie pracownik Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W 2014 r. uzyskał tytuł profesora. Od 2006 r. związany z IPN (do 2022 r. dyrektor oddziału w Gdańsku). Zainteresowania badawcze to historia XX w., m.in. stosunki polsko-sowieckie, dzieje miast północnej Polski, historia PPR, PZPR, MBP. Wypromował czworo doktorów oraz ponad stu magistrów i licencjatów. Publikowany dorobek obejmuje ok. 200 pozycji, m.in.: *Budownictwo mieszkaniowe w województwie pomorskim w dwudziestoleciu międzywojennym (na tle ogólnopolskim)*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2023, t. 21, nr 4; *Abandoning Stalinism in housing*

policy of the People's Republic of Poland: legal regulations with respect to „roof over head” vs. the reality at the turn of the 1950s and 1960s based on the example of the housing policy in selected municipalities at district level, „TEKA Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” 2020, t. 13, nr 2; *Polityka radzieckich władz wojskowych i policyjnych na Pomorzu Nadwiślańskim w latach 1945–1947*, Toruń 2001. Jest zaangażowany w działania związane z upamiętnieniami, aktywnością patriotyczno-historyczną oraz popularyzacją historii, realizowane przez IPN, Polskie Towarzystwo Historyczne i Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu.

MIROSLAW GOLON – graduate (in 1989) and then researcher at the Institute of History and Archival Sciences of the Nicolaus Copernicus University in Toruń. In 2014, he was awarded the title of professor. Since 2006, he has been associated with the Institute of National Remembrance (director of the Gdańsk Branch until 2022). His research interest is the history of the twentieth century, among others Polish-Soviet relations, the history of towns in northern Poland; the history of the Polish Peasant Party, the Polish United Workers' Party, and the Ministry of Public Security. He has promoted four doctors and over a hundred master's and bachelor's degrees. His published output includes nearly 200 items, i.a. *Budownictwo mieszkaniowe w województwie pomorskim w dwudziestoleciu międzywojennym (na tle ogólnopolskim)* [Housing Construction in the Pomeranian Viovodeship in the Interwar Period (against the Nationwide Background)], „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2023, vol. 21.; *Abandoning Stalinism in housing policy of the People's Republic of Poland: legal regulations with respect to “roof over head” vs. the reality at the turn of the 1950s and 1960s based on the example of the housing policy in selected municipalities at district level*, „TEKA Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” 2020, vol. 13; *Polityka radzieckich władz wojskowych i policyjnych na Pomorzu Nadwiślańskim w latach 1945–1947* [The Policy of the Soviet Military and Police Authorities in Vistula Pomerania in 1945–1947] (Toruń 2001). He is involved in activities related to commemoration, patriotic and historical activity and popularization of history, carried out by the Institute of National Remembrance, Polish Historical Society and Nicolaus Copernicus University.